

doživio je čistke. Krajem rata brigada djeluje na području Srijemskog bojišta i Slavon-skog Broda, a autor zaključuje da je upitno koliko je pripadnika Lako prevoznog zdru-ga dočekalo kraj Drugog svjetskog rata.

U “Zaključku” autor daje sažetak svoga rada prikazujući okolnosti osnivanja Lako prevoznog zdru-ga, njegov ratni put i slom. Ponovno se osvrće na ustroj i djelovanje 1. jugoslavenske brigade, kao i na ukupne žrtve koje je Zdrug podnio.

Nakon toga slijede dodaci. U prvom dodatku autor donosi usporedni prikaz čino-va u hrvatskom domobranstvu, odnosno talijanskoj vojsci. Drugi dodatak zapravo je izvještaj Aleksandra Seitza poglavniku Anti Paveliću u kojemu ga izvještava o zločini-ma koje su ustanici počinili na području Krnjeuše. Ovaj zanimljiv izvještaj može po-služiti onim povjesničarima koji će se u budućnosti baviti do sada slabo istraženom temom samih začetaka ustaničkog djelovanja na području NDH 1941. godine. U tre-ćem je dodatku tabelarni prikaz zapovjedne strukture Lako prevoznog zdru-ga. U nje-mu su zabilježena imena i prezimena časnika, njihove dužnosti i dodatne napomene. Četvrti dodatak po istom obrascu donosi popis časnika Lako prevoznog zdru-ga od travnja do prosinca 1942. godine. U petom je dodatku tabelarni popis dočasnika koji su pripadali zapovjedništvu Lako prevoznog zdru-ga od travnja do prosinca 1942. go-dine. U šestom dodatku autor je, u mjeri koju su mu dopustili izvori, prikazao životo-pise časnika s fotografijama njih 32. Sedmi dodatak sadrži tabelarni prikaz odlikova-nih pripadnika Lako prevoznog zdru-ga s naznakom vrste dodijeljenog odličja. U osmom dodatku nalazi se borbeni raspored zaraćenih strana u operaciji “Mali Saturn”. Deveti i posljednji dodatak daje shematski prikaz ustroja Lako prevoznog zdru-ga.

Ova je knjiga vrijedno historiografsko djelo. Nastala na temelju autorova magi-starskog rada, pruža nam uvid u do sada slabo istraženo područje hrvatske vojne po-vijesti. Uz autorovu prvu knjigu *Hrvatska legija – 369. pojačana (hrvatska) pješačka pukovnija na Istočnom bojištu 1941. – 1943.*, ova knjiga čini bitan korak prema dalj-njem sustavnom istraživanju hrvatske vojne povijesti, koja je bila neopravdano zane-marivana u jugoslavenskoj, ali i modernoj hrvatskoj historiografiji. Iako su se autoru potkrale određene greške, poput netočnog datuma potpisivanja Rimskih ugovora (au-tor navodi 8. svibnja, umjesto 18. svibnja), nema sumnje da je u rad uloženo mnogo truda. Vrijednost knjige tim je veća što je autor oskudijevao s arhivskom građom te prethodnim istraživačkim radovima. Mišljenja sam da je Amir Obhodaš napravio hvalevrijedan posao napisavši knjigu koja će svakako zauzeti značajno mjesto u hrvat-skoj povjesnici.

DOMAGOJ NOVOSEL

Zoran GRIJAK, Stjepan ĆOSIĆ, *Figure politike. Lujo Vojnović i Robert William Seton-Watson*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2012., 430 str.

U jesen 2012. iz tiska je izašla knjiga *Figure politike. Lujo Vojnović i Robert William Seton-Watson* autorskog dvojca dr. sc. Zorana Grijaka i dr. sc. Stjepana Ćosića. Kon-cepcijski je podijeljena u tri dijela – “Lujo Vojnović”, “Robert William Seton-Watson” i “Korespondencija Luja Vojnovića i Roberta Williama Seton-Watsona (1916-1919)”. Na početku knjige nalazi se uvodni tekst “Umjesto uvoda: figure politike”, a na kraju sažetak na engleskom jeziku, popis korištenih izvora i literature te kazalo imena. Obo-

gaćena je i slikovnim priložima iz Vojnovićeva i Seton-Watsonova albuma. Publikacija analizira djelovanje dvojice intelektualaca koji su se bavili aktualnim nacionalnim, povijesnim i geopolitičkim temama, a bili su i kreatori moderne političke kulture koja se širila preko tiska i časopisa. Ovdje nije riječ o dvojici bliskih suradnika i prijatelja, čak ni u svim fazama javnog djelovanja nisu zastupali jednaka politička stajališta, međutim njihove intelektualne i političke biografije kriju niz analogija i zajedničkih obilježja, a povezuje ih dugogodišnje bavljenje istim političkim problemima i pitanjima vezanima za krizu i raspad Austro-Ugarske Monarhije te stvaranje nove južnoslavenske države. Ostali su na marginama "visoke" politike te nikada nisu postali "političke figure", nisu određivali niti usmjeravali događaje i procese u društvu. Ali s rubova političke arene ipak su mogli utjecati na dnevnopolitička zbivanja, u onoj mjeri u kojoj su im to dopuštala različita središta moći.

Prvi dio knjige (str. 13.–175.) opisuje djelovanje Luja Vojnovića, pripadnika ugledne dubrovačke obitelji, suradnika srpske vlade i pripadnika kruga oko Jugoslavenskog odbora. Kroz 14 cjelina opisan je njegov obiteljski, društveni i politički život te historiografsko, publicističko i političko djelovanje: "Dubrovački Vojnovići: kompleks podrijetla", "Svjetonazor: dubrovačka tradicija i Srbi katolici", "Prvi politički koraci", "Crnogorska epizoda i svetojeronimska afera", "U sjeni politike: književnost i historiografija", "Beogradsko razočaranje i povratak u Crnu Goru", "U službi Srbije: Prvi svjetski rat", "Obiteljska kriza, političko djelovanje i marginalizacija u Kraljevini SHS", "U središtu špijunske afere", "Borba za opstanak u politici", "Član Jugoslavenske radikalne zajednice i senator", "Jugoslavenski epilog Srba Dubrovčana", "Paradoks sudbine: u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj" i "Suton života u Titovoj Jugoslaviji". Publicistički aktivan tijekom pola stoljeća, u brojnim je člancima, brošurama i knjigama zastupao dnevno-politička gledišta kojima je zajednički nazivnik u početku bilo srpstvo i širenje Srbije na štetu Monarhije, a potom integralno jugoslavenstvo pod srpskim vodstvom. Potkraj života, u razdoblju NDH i nakon rata u Titovoj Jugoslaviji, još je dva puta morao radikalno mijenjati vlastita politička i identitetska očitovanja, radi ishođenja boljeg društvenog i socijalnog položaja za sebe i svoju obitelj.

Drugi dio knjige (str. 176.–373.) posvećen je Robertu Williamu Seton-Watsonu, britanskom povjesničaru, publicistu i diplomatu. Naglasak je stavljen na onaj dio njegova rada koji se odnosi na pitanja Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine SHS/Jugoslavije, a obrađen je u 10 cjelina: "Poklonik Habsburške Monarhije: politička stajališta do 1908.", "Južnoslavensko pitanje i opstanak Monarhije: Od aneksije BiH do izbijanja Prvog svjetskog rata (1908-1914)", "Između Srbije i Jugoslavenskog odbora: za vrijeme i nakon Prvog svjetskog rata", "Hrvatsko pitanje u Monarhiji: Seton-Watson i Kršnjavi", "Dva odgovora na južnoslavensko pitanje: Seton-Watson i Ivo Pilar", "Osuda diktature u Kraljevini Jugoslaviji 1931.", "Hrvatsko pitanje i problem 'amputacije'", "Memorandum o Jugoslaviji iz 1936.", "Mačekov susret s knezom Pavlom i Milanom Stojadinovićem" i "Memorandum iz 1939.". Od germanofila koji je Njemačku doživljavao kao stabilizacijsku okosnicu Europe, naglo se okreće prema Austro-Ugarskoj Monarhiji, razočaran agresivnom politikom Njemačke. Monarhiju je proglasio geopolitičkim rješenjem, "povijesnim sedimentom koji predstavlja jamstvo mira i stabilnosti u Europi". No početkom Prvoga svjetskog rata postaje žestoki zagovornik destrukcije Monarhije i ideje da se na njezinim ruševinama pod vodstvom Srbije stvori nova južnoslavenska država. Tijekom postojanja prve Jugoslavije podupire službenu britansku politiku prema njoj, ali i pomaže oblikovanju stajališta Foreign Officea i britanske vlade, koja se zalagala za održanje jedinstvene države i monarhije. Jedan je od utemeljitelja vrlo zna-

čajne britanske institucije za proučavanje slavenskih i istočnoeuropskih studija *School of Slavic and East European Studies*, bio je istaknuti član Kraljevskog instituta za međunarodne odnose i pokretač časopisa *The New Europe*.

Posljednja cjelina, "Korespondencija Luja Vojnovića i Roberta Williama Seton-Watsona (1916-1919)" (str. 375.-400.), donosi cjelokupan sadržaj 15 pisama koja su izmijenili Vojnović i Seton-Watson. Najprije su objavljeni prijevodi na hrvatskom jeziku, a potom izvorni tekstovi pisani engleskim i dva napisana na francuskom jeziku. Životni putovi aktera ove knjige isprepleću se tijekom Prvoga svjetskog rata, pa se i njihova korespondencija odvija u razdoblju od 1916. do 1919., a osim tekućih političkih tema vezanih za suzbijanje talijanske političke promidžbe u Parizu i Londonu te jačanje južnoslavenske pozicije u zemljama Antante, uglavnom se odnosi na Seton-Watsonove intervencije u Vojnovićev najvažniji historiografski i znanstveno-propagandni tekst iz ratnog razdoblja *Dalmazia, Italia ed unità Jugoslava 1797-1917. Un contributo alla futura pace europea*, objavljen potkraj 1917. u Švicarskoj. Njihova korespondencija svjedoči o snažnoj moći zapažanja najvažnijih momenata u aktualnim političkim zbivanjima te o razvijenom političkom diskursu u tumačenju i usmjeravanju zbivanja u korist stvaranja južnoslavenske države.

Ovo je opsežno djelo prva publikacija u kojoj su na jednome mjestu predstavljeni lik i djelo Luja Vojnovića i Roberta Williama Seton-Watsona – aktera, kreatora, promatrača i komentatora brojnih povijesnih zbivanja na području srednje i jugoistočne Europe. Kako su oba aktera doživjela duboku starost (Vojnović 1864.-1951., Seton-Watson 1879.-1951.) te su bili zaokupljeni pitanjima vezanim uz nekoliko političkih sustava (Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina SHS/Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska i Jugoslavija pod komunističkom vlašću), tako će i njihov rad i korespondencija biti zanimljivi brojnim istraživačima tih političkih tvorevina. Za kraj valja istaknuti da su se autori koristili brojnom literaturom i na hrvatskom i na nekoliko stranih jezika, čiji se opsežan popis nalazi na kraju knjige, a ona će zasigurno koristiti budućim istraživačima.

LIDIJA BENCETIĆ

Stefano PETRUNGARO, *Kamenje i puške. Društveni protest na hrvatskom selu krajem XIX. stoljeća*, Srednja Europa, Zagreb, 2011., 358 str.

Prostor Vojne krajine bio je relativno slabo obrađen u historiografiji sve dok se 1990-ih interes javnosti za to područje nije pojačao zahvaljujući aktualnim zbivanjima. Nerijetko su interpretacije vojnokrajiške povijesti i mentaliteta bile ahistorijske i stereotipne, objašnjavajući političko-povijesni razvoj i fenomene nasilja prisutne na tome području kao posljedicu dugotrajnog kulturnog naslijeđa. Lajtmotiv takvih objašnjenja jest prepoznavanje elemenata snažnog kontinuiteta, prije svega na razini mentaliteta, koji je navodno čvrsto povezivao stanovništvo s kraja XX. stoljeća s onim koje je u tim krajevima boravilo stoljećima. Nemire bi prije svega valjalo tumačiti iz perspektive *pučke* kulture i mentaliteta, no dosadašnja su im istraživanja pristupala s građanskog i nacionalno obojenog stajališta. Takvi su pristupi dominirali u analizama narodnih nereda koji su izbili 1897. u tadašnjoj Banskoj Hrvatskoj. Vojna je krajina naime tada već bila ukinuta, a njen prostor u administrativnom i pravnom smislu inkorporiran u Bansku ili "Civilnu" Hrvatsku.